

Вишња Ранђеловић*

Прегледни научни чланак
УДК: 343.211.3-053.6

МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ РЕГУЛИСАЊА ПОЛОЖАЈА МАЛОЛЕТНИХ ЖРТАВА КРИВИЧНИХ ДЕЛА¹

Рад примљен: 05. 08. 2020.
Рад прихваћен за објављивање: 24. 09 . 2020.

Хуманистички оријентисана схватања друштва о потреби шире и интензивније заштите малолетних лица од вршења кривичних дела према њима, су довела до систематског уређења кривичноправне заштите малолетних лица у новијим кривичним законодавствима. Услед узајамног утицаја између националних и међународних легислативних активности, и на међународном нивоу долази до усвајања многобројних међународних стандарда који се односе на регулисање положаја малолетних лица онда када се јављају као жртве кривичних дела. У раду је дат приказ међународних аката, универзалних и регионалних (донетих у оквиру Европске уније), чији је циљ стандардизовање положаја малолетних лица онда када се јављају као жртве кривичних дела. Приликом формулисања међународних стандарда, приметно је настојање да они одразе разумевање осетљивости личности малолетних лица која се још увек налазе у фази развоја и сазревања, али и чињенице да је малолетно лице већ доживело трауму чињењем кривичног дела према њему, услед чега су неопходни обзривост у поступању и специјализација органа.

Кључне речи: малолетно лице, жртва, кривично дело, међународни стандарди, специјализација органа, обзривост у поступању.

I УВОД

Прописивање посебних кривичних дела чији је основни циљ заштита малолетних лица од повреде или угрожавања телесног интегритета, здравља, полне слободе и других добара, у кривичним законима великог броја земаља се

---

* Асистент Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, vmilekic@jura.kg.ac.rs

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније“, који се финансира из средстава Факултета.

везује за 19. век, а већ у 20. веку је приметно прописивање све већег броја кривичних дела ради заштите малолетних лица, када почиње да се говори и о кривичноправној заштити малолетних лица.² Међутим, до једног систематског уређења кривичноправне заштите малолетних лица долази тек у новијим кривичним законодавствима, у оквиру којих се, са једне стране, у материјалном праву посебна пажња поклања случајевима када се малолетници и деца јављају као жртве, односно пасивни субјекти појединих кривичних дела, док се, са друге стране, у процесном праву посебно регулишу ситуације у којима се малолетно лице јавља као оштећени, односно сведок у кривичном поступку.³ Разлог свеобухватног регулисања кривичноправне заштите малолетних лица се може пронаћи у хуманистички оријентисаној потреби друштва да адекватније и ефикасније реагује на повреде и угрожавања усмерена према малолетним лицима, али и у криминално-политичкој стратегији модерних кривичноправних система.⁴ Оваква схватања су се одразила и у усвојеним међународним стандардима малолетничког правосуђа, пре свега у Конвенцији о правима детета⁵ (КПД).

Иако малолетно лице може да буде оштећено извршењем било ког кривичног дела, природа појединих кривичних дела је таква да она остављају знатно веће и штетније последице по малолетна лица у односу на нека друга кривична дела.⁶ Када су у питању кривична дела која за циљ имају заштиту малолетних лица, њихово прописивање се може остварити на неколико начина: 1. прописивањем посебних кривичних дела чији је циљ или кривичноправна заштита малолетних лица, или кривичноправна заштита других добара од посебног значаја за заштиту малолетних лица; 2. прописивањем, у оквиру одређене групе кривичних дела којом се штите нека добра, посебних кривичних дела која се могу учинити искључиво према малолетном лицу; 3. прописивањем посебних начина извршења кривичних дела онда када се чине према малолетнику или детету; 4. прописивањем квалификованих облика појединих кривичних дела онда када је основни облик почињен према малолетнику или детету; и 5. општом кривичноправном заштитом која се односи на сва, па и на малолетна лица.⁷

---

² F. Hirjan, M. Singer, *Maloljetnici u krivičnom pravu*, Globus, Zagreb, 1987, 227.

³ М. Шкулић, *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичних дела*, Београд, 2003, 368.

⁴ *Ibid.*, 369.

⁵ Конвенција о правима детета, *Резолуција бр. 44/25* Генералне скупштине Уједињених нација од 20. новембра 1989. године.

⁶ С. Соковић, С. Бејатовић, *Малолетничко кривично право*, Крагујевац, 2009, 210.

⁷ М. Шкулић, *op.cit.*, 370.; слично: Према Симовић-Хибер кривична дела која за циљ имају заштиту малолетних лица се могу поделити на: 1. кривична дела код којих је статус малолетства искључив основ постојања кривичног дела; 2. кривична дела код којих је малолетство околност која од основног облика ствара квалификовани; 3. кривична дела која су у функцији супституције или појачавања мера изворно породичноправног карактера (нпр. недавање издржавања). И. Симовић-Хибер,

Вишња Ранђеловић, Међународни стандарди регулисања положаја малолетних жртава кривичних дела (стр. 3-16)

У корак са наведеним савременим тенденцијама у кривичноправној заштити малолетних лица иде и малолетничко кривично законодавство Србије, оличено у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица⁸ (ЗМУКД), чији трећи део носи назив "Посебне одредбе о заштити малолетних лица као оштећених у кривичном поступку". Могу се издвојити две основне специфичности овог дела ЗМУКД. *Прво*, предвиђена је *специјализација органа надлежних у поступку* онда када се као жртва јавља малолетно лице. *Друго*, прописана је *обазривост у поступању органа у поступку* за кривична дела учињена на штету малолетног лица, када су они дужни да воде рачуна о његовом узрасту, својствима личности, образовању и приликама у којима живи, којом приликом посебно морају да настоје да избегну могуће штетне последице по његову личност и развој. У том смислу и саслушање малолетних лица ће се обавити уз помоћ психолога, педагога или другог стручног лица (чл. 152. ст. 1. ЗМУКД). Овакво решење је последица разумевања осетљивости личности малолетних лица која се још увек налазе у фази развоја и сазревања, али и чињенице да је малолетно лице већ доживело трауму чињењем кривичног дела према њему.⁹

II МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ МАЛОЛЕТНИХ ЖРТАВА КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Чињеница да се малолетна лица врло често јављају као жртве кривичних дела, је на међународном нивоу условила формирање посебних стандарда регулисања положаја малолетних жртава, који је одвојен и различит од положаја пунолетних жртава. Разлог треба пронаћи у признању међународне заједнице да су малолетне жртве *посебно рањива категорија*, због свог узраста и степена зрелости, и да њихов положај, заштита и пружање помоћи током кривичног поступка у коме се јављају као жртве, морају да одражавају њихову посебну рањивост.

А. Универзални међународни правни акти

1. Конвенција о правима детета

Четири основна принципа Конвенције о правима детета (принцип недискриминације, принцип најбољег интереса детета, право детета на живот,

---

Кривична дела на штету деце и малолетника (или малолетног лица), у: Кривичноправна питања малолетничке делинквенције, међународни научни скуп, Београд, 21-22. март 2008. године, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, 70.

⁸ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005.

⁹ Перих, О., *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, 2007, 262.

опстанак и развој и право детета на изражавање сопственог мишљења) се односе на свако дете, па и на дете које се јавља као жртва кривичног дела.¹⁰ Дакле, сва лица која у поступку долазе у контакт са малолетним жртвама кривичних дела, морају у поступању са њима да се придржавају ова четири принципа.

У односу на евентуално учешће малолетног лица у поступку као жртве, најважније је доследно спровести његово право да изрази сопствено мишљење о свим питањима која га се тичу, а његовом мишљењу ће се посветити дужна пажња у складу са његовим узрастом и зрелошћу (чл. 12. ст. 1). Детету се мора пружити могућност да буде саслушано у сваком судском поступку који га се тиче, било непосредно или преко заступника или одговарајућег органа (чл. 12. ст. 2). Ово право детету припада и када се јавља као жртва кривичног дела, што је посебно одбразложено у *Опитем коментару бр. 12* Комитета за права детата,¹¹ према коме се детету жртви кривичног дела мора пружити прилика да у потпуности оствари своје право да слободно изрази своје мишљење у складу са *Смерницама за правосуђе у стварима које укључују децу жртве и децу сведоке кривичних дела*. Ово нарочито значи да треба осигурати да деца жртве кривичних дела буду консултовани о свим релевантним питањима која се односе на учешће у поступку, и да им буде омогућено да слободно, на њима својствен начин, изразе мишљење и интересе који се односе на њихово учешће у судском поступку. Ово њихово право је повезано са правом да буду информисани о питањима која се односе на доступност здравствених, психолошких и социјалних услуга, на њихову улогу у поступку, начин испитивања, на постојање механизма помоћи у улагању приговора и у учешћу у поступку, на доступност заштитних мера, могућност добијања репарације и на одредбе о жалби.

Следећа релевантна одредба КПД од значаја за заштиту малолетних лица јесте она којом се предвиђа заштита детета од свих облика физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално злостављање, док је оно под бригом родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о детету (чл. 19. ст. 1).

Као последица свести да се малолетна лица често јављају као жртве кривичних дела, у КПД је унета и одредба која се искључиво односи на положај малолетних жртва кривичних дела. Према овој одредби државама се

---

¹⁰ У Конвенцији о правима детета, као и у већини других међународних аката, се уместо термина „малолетно лице“ користи термин „дете“ (енг. *child*), па је у циљу научне доследности важно појаснити да се под термином „дете“ у КПД сматра „свако људско биће које није навршило 18 година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније“. У том смислу и термин „дете“ и термин „малолетно лице“ се односе на лице које није навршило 18 година старости.

¹¹ General Comment No. 12 (2009), The right of the child to be heard, United Nations, Committee on the Rights of the Child, *CRC/C/GC/12*, 20 July 2009, par. 62-64.

намеће обавеза да предузму све одговарајуће мере у циљу подстицања физичког и психолошког опоравка и друштвене реинтеграције детета које је било жртва сваког облика занемаривања, искоришћавања или злостављања, мучења или било ког другог облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања или оружаног сукоба. Такав опоравак и реинтеграција ће се вршити у условима који подстичу здравље, самопоштовање и достојанство детета (чл. 39), што представља руководећи принцип у осмишљавању и реализацији свих програма за опоравак и реинтеграцију.¹² Одредба чл. 39. се може посматрати кроз њена два дела, први који се односи на предузимање мера за опоравак и реинтеграцију детета жртве, и други који се односи на случајеве и ситуације у којима постоји потреба за применом таквих мера, као што је, на пример, постојање оружаног сукоба.¹³

2. Декларација о основним принципима правосуђа у односу на жртве кривичних дела и злоупотребе моћи

Генерална скупштина Уједињених нација је 1985. године усвојила *Декларацију о основним принципима правосуђа у односу на жртве кривичних дела и злоупотребе моћи*¹⁴, у чијој Преамбули се као разлог усвајања наводи чињеница да милиони људи широм света трпе повреде као резултат кривичних дела и злоупотребе моћи, а да при томе права ових жртава нису препозната на адекватан начин, и додатно се суочавају са тешкоћама када помажу у кривичном гоњењу починилаца. Из овог разлога постоји потреба да се на међународном и националном нивоу усвоје мере путем којих ће се осигурати универзално и ефективно признавање и поштовање права жртава кривичних дела и злоупотребе моћи.

Дефинисан је појам „жртве“, под којим се подразумевају сва лица која су, појединачно или колективно, претрпела штету, укључујући физичку или менталну повреду, емоционалну патњу, економски губитак или знатно кршење основних права, кроз чињење или пропуштање којим се крше кривични закони који се примењују у државама чланицама, укључујући и законе који забрањују злоупотребу моћи у криминалне сврхе (чл. 1). Поред директне жртве, под појмом „жртва“ се подразумевају и чланови уже породице, затим лица која су у зависном положају од директне жртве, као и лица која су претрпела штету приликом пружања помоћи директној жртви у невољи или у спречавању

---

¹² G. Van Bueren, *The International Legal Protection of Children in Armed Conflict*, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 43, no. 4, 1994, 823.; R. Hodgkin, P. Newell, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, UNICEF, 2007, 596-597.

¹³ B. V. Nylund, *International Law and the child victim of armed conflict - Is the "First Call" for children?*, *The International Journal of Children's Rights*, no. 6, 1998, 28.

¹⁴ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, United Nations General Assembly, *A/RES/40/34*, 29 November 1985.

виктимизације (чл. 2). Након дефинисања појмова, остале одредбе Декларације су подељене у четири области које се доносе на приступ правосуђују и фер третман, реституцију, компензацију и пружање помоћи.

У области која се односи на приступ правосуђу и фер третман се као основни принцип истиче поступање са жртвом уз саосећање и поштовање њеног достојанства (чл. 4). Све жртве имају право на приступ правосуђу и брзо и правично обештећење за претрпљену штету путем формалних или неформалних механизма, и о том свом праву морају бити обавештене (чл. 4. и 5). Како би се олакшало да правосуђе одговори на све потребе жртава, потребно је предузети следеће мере: 1. да се жртве информишу о својој улози и о свим дешавањима у поступку; 2. да њихово мишљење и интереси буду представљени и размотрени у одређеној фази поступка; 3. да им се обезбеди адекватна помоћ током поступка; 4. да се предузму мере путем којих се минимализују неугодности жртава, штити њихова приватност када је то потребно и осигурава њихова безбедност, као и безбедност њихове породице и сведока у њихову корист, од застрашивања и одмазде; 5. да се избегну непотребна одлагања у поступку и спровођењу наређења или одлука којима се додељују надокнаде жртвама (чл. 6).

Окривљени или трећа страна одговорна за његово понашање, треба, када је то прикладно, да изврши правичну реституцију жртвама, њиховим породицама или лицима која су у зависном положају од жртава, што може укључити повраћај имовине или плаћање за штету или губитак, накнаду трошкова насталих услед виктимизације, обезбеђивање услуга и поновно успостављање права (чл. 8).

Коначно, помоћ жртвама обухвата неопходну материјалну, медицинску, психолошку и социјалну помоћ путем владиних, добровољних, локалних и домаћих средстава, о ком праву жртве треба да буду обавештене, уз обезбеђивање приступа овим врстама помоћи (чл. 14. и 15). Сви који у поступку имају контакте са жртвама, треба да прођу обуку у циљу разумевања потреба жртава (чл. 17). Приликом пружања услуга и помоћи жртвама, пажња треба да се усмери на оне жртве које имају посебне потребе због природе претрпљене штете или фактора као што су *узраст*, пол, религија, инвалидитет итд. (чл. 17. у вези са чл. 3).

3. Смернице за третман малолетника у оквиру малолетничког кривичног правосуђа

У Бечу се у фебруару 1997. године састала група стручњака са циљем утврђивања програма и плана акције у погледу ефикасне примене међународних стандарда малолетничког правосуђа, што је резултирало усвајањем *Смерница за третман малолетника у оквиру малолетничког*

Вишња Ранђеловић, Међународни стандарди регулисања положаја малолетних жртава кривичних дела (стр. 3-16)

кривичног правосуђа¹⁵, тзв. *Бечких смерница*. Позивајући се на Декларацију о основним принципима правосуђа у односу жртве кривичних дела и злоупотребе моћи, у *Бечким смерницама* је прописано да деци жртвама треба обезбедити прикладан приступ правосуђу и правичном поступању, реституцији, компензацији и социјалној помоћи (смерница 43). Полиција, правници, судије и судско особље треба да прођу обуку за поступање у случајевима у којима се деца јављају као жртве (смерница 44), а са дететом жртвом треба да се поступа са саосећањем и уз поштовање његовог достојанства (смерница 45). Деца жртве су овлашћени на приступ правосудним механизмима и благовремено обештећење за претрпљену штету (смерница 45), и имају право на помоћ у задовољењу својих потреба, као што су заступање, заштита, економска помоћ, саветовање, услуге здравствене и социјалне заштите, друштвена реинтеграција и услуге физичког и психолошког опоравка (смерница 46).

Приступ паравичној и адекватној компензацији треба да буде омогућен сваком детету жртви кршења људских права, посебно жртви тортуре и другог окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања, укључујући силовање и сексуално злостављање, незаконито или арбитрарно лишење слободе, неоправдано притварање и неспровођење правде (смерница 48).

У судском поступку треба избегавати директан контакт између детета жртве и окривљеног у свим фазама поступка у највећој могућој мери, а откривање идентитета детета жртве медијима треба да буде забрањено када је неопходно заштити његову приватност (смерница 49.). Подстиче се измена националних кривично-процесних прописа у смеру видео снимања дететовог сведочења и дозвољавања извођења тог снимка као доказа у поступку (смерница 50.).

Како би се адекватно одговорило на потребе детета жртве у поступку, њега треба информисати о његовој улози у поступку и упознати га са правилима самог кривичног поступка, треба дозволити да мишљење и интереси детета жртве буду изложени по свим питањима која га се лично тичу, и треба предузети мере за минимализовање одлагања у поступку, за заштиту приватности, и, када је то неопходно, за заштиту од застрашивања и одмазде (смерница 51).

4. Смернице за правосуђе у стварима које укључују децу жртве и сведоке кривичних дела

Саставни део активности Уједињених нација на плану регулисања положаја жртава кривичних дела, јесу и *Смернице за правосуђе у стварима које*

---

¹⁵ Guidelines for action on children in the criminal justice system, United Nations, Economic and Social Council, *Resolution 1997/30*, 21 July 1997.

укључују децу жртве и сведоке кривичних дела¹⁶. Смернице је усвојио Економско-социјални савет 2005. године, позивајући се на чињеницу да су деца као жртве и сведоци кривичних дела посебно рањиви, па им је потребна посебна заштита, помоћ и подршка која је прикладна њиховом узрасту, степену зрелости и посебним потребама ради спречавања даљих тегоба и траума које могу бити последица њиховог учешћа у кривичном поступку. Такође, Смернице су резултат признавања озбиљних физичких, психолошких и емоционалних последица кривичног дела и виктимизације по децу жртве и сведоке, поготово у случајевима сексуалне експлоатације, али и чињенице да је учешће деце жртава и сведока некада неопходно ради ефективног кривичног гоњења, поготово када је дете жртва уједно и једини сведок.

Смернице одражавају примере добре праксе засноване на савременим сазнањима и међународним и регионалним нормама, стандардима и принципима, и треба да буду имплементирани у складу са релевантним националним законодавством и судским поступцима, уз уважавање правних, социјалних, економских, културолошких и географских прилика (чл. 1. и 2). Ово треба да буде кључни разлог за државе да своје национално законодавство прилагоде Смерницама, које иако представљају "меко право" нуде низ добрих решења у регулисању положаја деце жртава и сведока кривичних дела.¹⁷

Смернице су засноване на сазнању да милиони деце широм света трпе повреде као последице кривичних дела, да њихова права нису адекватно призната и да трпе додатне тешкоће када учествују у кривичном поступку, као и да су деца рањива и зато захтевају посебну заштиту у складу са својим узрастом, степеном зрелости и индивидуалним посебним потребама, где су девојчице посебно рањиве и могу се сустрети са дискриминацијом у свим фазама поступка (чл. 7. а), б) и ц)). Потребно је осигурати да деца жртве добију једнаку заштиту у свим државама, имајући у виду различитости правних система и традиција, али и чињеницу да су кривична дела све више транснационална у својој природи (чл. 7. к)). Основни принципи које треба поштовати у односу на децу жртве кривичних дела јесу право на достојанство, право на недискриминацију, најбољи интерес детета који укључује његово право на заштиту и складан развој, и право на учешће у поступку (чл. 8). Право на учешће у поступку представља право детета да слободно изрази своје мишљење и да допринесе одлукама које утичу на њеног живот, укључујући оне које се доносе у било ком судском поступку, као и да се његово мишљење узме у обзир у складу са његовим способностима, узрастом, интелектуалном зрелошћу и развојним капацитетима (чл. 8. д)). Основни принципи Смерница уствари осликавају четири основна принципа на којима почива КПД, и један од

---

¹⁶ Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, United Nations, Economic and Social Council, *ECOSOC Resolution 2005/20*, 22 July 2005.

¹⁷ I. Stevanović, *Posebne mere zaštite deteta u krivičnom postupku*, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, br. 3, 2017, 78.

основних приступа који се провлачи кроз све одредбе Смерница јесте поступање са децом жртвама на осетљив начин који је по мери детета. Тај осетљив начин подразумева да се, са једне стране, деци жртвама пружа заштита, и да се, са друге стране, истовремено поштују њихове потребе и права.¹⁸

Затим је дата дефиниција "детета жртве и сведока", према којој се ова фраза односи на децу и адолесценте, млађе од 18 година, који су жртве или сведоци кривичних дела, без обзира на њихову улогу у извршењу кривичног дела или у кривичном гоњењу наводног починиоца или групе починилаца (чл. 9. а)). "По мери детета" означава приступ који уважава право детета на заштиту и дететове индивидуалне потребе и гледишта (чл. 9. д)).

У односу на само учешће детета жртве у поступку, детаљно су регулисана његова следећа права: право да се са њим поступа на достојанствен начин и са саосећањем, право на заштиту од дискриминације, право да буде информисано, право да се чује и његов глас и да изрази своје мишљење и интересе, право на ефектну помоћ, право на приватност, право на заштиту од тешкоћа током судског поступка, право на безбедност, право на репарацију и право на специјалне превентивне мере.

Право детета да се са њим поступа на достојанствен начин и са саосећањем подразумева да током судског поступка морају да се узму у обзир личне прилике и тренутне потребе, узраст, пол, инвалидитет и степен зрелости детета, и да се поштује његов физички, ментални и морални интегритет, што значи да са сваким дететом треба да се поступа као са индивидуом са посебним потребама, жељама и осећањима (чл. 10. и 11). Како би се ово остварило, затим како би се што мање ометао приватни живот детета и како би се избегле даље тешкоће по њега у поступку, његово испитивање и друге врсте истражних радњи треба да спроводе обучени стручњаци на осетљив начин, уз његово поштовање (чл. 12. и 13).

Право на заштиту од дискриминације подразумева да приступ правосуђу али и услуге подршке током поступка треба да буду доступне сваком детету без икакве дискриминације по основу расе, боје, пола, језика, религије, политичког или другог мишљења, националног, етничког или друштвеног порекла, својине, инвалидитета, рођења или другог статуса (чл. 15. и 16). Ипак, у одређеним случајевима, посебне услуге и заштита ће морати да се пруже детету на основу пола или природе кривичног дела учињеног према детету, као што је сексуално насиље (чл. 17). У овом делу Смерница је садржана и једна врло важна одредба, која одражава савремена схватања о способностима детета, према којој узраст детета не треба да буде сметња његовом праву на учешће у поступку, јер свако дете треба да се третира као способан сведок за

---

¹⁸ A. Beijer, T. Liefwaard, *A Bermuda Triangle? Balancing Protection, Participation and Proof in Criminal Proceedings affecting Child Victims and Witnesses*, *Utrecht Law Review*, vol. 7, issue 3, 2011, 80.

испитивање, и не треба се претпостављати да је његово сведочење неважеће или непоуздано само на основу његовог узраста, докле год његов узраст и зрелост омогућавају давање разумног и веродостојног исказа, са или без помагања у комуникацији или друге помоћи (чл. 18).

Право на информисање означава право детета жртве, његових родитеља, старатеља и правних представника да од свог првог сусрета са судским поступком буду адекватно и неодложно обавештени о свим облицима помоћи који им стоје на располагању, о облицима заштите, о правилима поступка, као и о току конкретног поступка и свим одлукама које се у њему доносе (чл. 19. и 20).

У складу са *правом детета да се чује његов глас и да изрази своје мишљење и интересе*, стручњаци треба да се постарају да омогуће да дете жртва изрази своје мишљење и интересе у односу на своје учешће у поступку, своју безбедност у односу на окривљеног, начин на који жели да сведочи и на исход поступка (чл. 21).

Право на ефектну помоћ подразумева право детета жртве, али и чланова његове породице када је то прикладно, да има приступ помоћи од стране стручњака, што може да обухвата финансијске, правне, здравствене, социјалне, образовне услуге или услуге саветовања, услуге физичког или психолошког опоравка, као и услуге неопходне за дететову реинтеграцију (чл. 22). Стручњаци треба да развију и примене мере којима се олакшава детету да сведочи у свим фазама поступка, што може укључити и стручњака за децу жртве и сведоке који ће одговорити на њихове посебне потребе, особу за подршку током сведочења као што је претходно наведени стручњак или члан породице, или постављање старатеља за заштиту правних интереса детета када је то потребно (чл. 25).

Право на приватност детета жртве је од примарног значаја и подразумева да подаци о учешћу детета у судском поступку морају да буду заштићени, што се може остварити њиховом поверљивошћу или забраном њиховог обелодањивања које може водити идентификовању детета које као жртва учествује у поступку (чл. 26. и 27). У том смислу могу се предузети разне мере, као што је, на пример, искључење јавности или медија током дететовог сведочења (чл. 28).

Како би се реализовало *право детета на заштиту од тешкоћа током судског поступка*, стручњаци треба да пруже помоћ и буду уз дете жртву у свим фазама поступка, да их информишу о свим фазама поступка, да испланирају њихово учешће у поступку да се постарају да суђење почне што је пре могуће, осим уколико је одлагање у најбољем интересу детета, као и да сама истрага буде експедитивна онда када се дете јавља као жртва или сведок кривичног дела (чл. 29. и 30. а), б) и ц)). Ово даље подразумева да поступак буде по мери детета, укључујући просторије за саслушање које су прилагођене деци, интердисциплинарне услуге за децу жртве обједињене на истом месту, судницу модификовану по мери детета, паузе током дететовог сведочења,

Вишња Ранђеловић, Међународни стандарди регулисања положаја малолетних жртава кривичних дела (стр. 3-16)

саслушање заказано за део дана који је у складу са узрастом и зрелошћу детета, одлазак детета у суд само када је то неопходно и примену других мера које олакшавају дететово сведочење (чл. 30. е)). Стручњаци такође треба да примене мере које ће осигурати ограничење броја саслушања детета жртве или сведока, што може укључити и аудио или видео снимање његовог саслушања, затим његову заштиту од унакрсног испитивања од стране окривљеног, као и да начин његовог испитивања буде по мери детета (чл. 31).

Када је угрожена безбедност детета жртве или сведока, оно има *право на мере заштите* као што су избегавање директног контакта са окривљеним, забрана приласка, одређивање притвора окривљеном или јемства уз обавезу избегавања контакта са жртвом или сведоком, кућни притвор, пружање детету заштите од стране полиције или других агенција (чл. 32-34).

Дете жртва има *право на репарацију* у циљу његовог потпуног обештећења, реинтеграције и опоравка, што може укључити реституцију од стране окривљеног, помоћ од стране програма за компензацију жртвама, или накнаду штету у парници. Када је могуће, треба надокнадити и трошкове социјалне и едукативне реинтеграције, медицинског третмана, психолошке помоћи и правних услуга (чл. 35-37).

Како су деца жртве и сведоци посебно осетљиви и подложни поновној виктимизацији, стручњаци треба да развију посебну стратегију и мере интервенције, у виду *мера специјалне превенције*, у случајевима када постоји опасност да до њихове поновне виктимизације заиста дође (чл. 38-39).

Б. Регионални међународни правни акти

На нивоу Европске уније се такође чине напори да се положај жртава кривичних дела регулише на начин којим се признаје њихов статус жртава и сва права која тај статус повлачи. У том правцу је усмерена и законодавна активност, оличена, пре свега, у *Европској конвенцији о компензацији жртвама насилних кривичних дела*¹⁹, коју је усвојио Савет Европе 1983. године. Према овој Конвенцији, право на компензацију имају лица која су претрпела озбиљне телесне повреде или нарушавање здравља као директну последицу намерног насилног кривичног дела, као и лица која су у зависном положају од особе која је умрла услед таквог кривичног дела (чл. 2. ст. 1). Ова лица имају право на компензацију и у случају да починилац не може бити кривично гоњен или кажњен (чл. 2. ст. 2). Компензација најмање треба да покрије губитак зараде, медицинске и болничке трошкове и трошкове сахране, губитак издржавања у односу на лица која су у зависном положају у односу на жртву (чл. 4). Након тога је разрађена шема компензације, као и обавеза за државе да сарађују ради остваривања права на компензацију које регулише ова Конвенција.

---

¹⁹ European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, Council of Europe, *European Treaty Series - No. 116*, Strasbourg, 24 October 1983.

Део законодавне активности Савета Европе јесте и *Оквирна одлука о положају жртава у кривичним поступцима*²⁰ из 2001. године. Према овој Одлуци жртвом се сматра физичко лице које је претрпело штету, укључујући физичку или менталну повреду, емотивне патње или економски губитак, директно проузрокован чињењем или пропуштањем које представља кршење кривичног права државе чланице (чл. 1. а)). Остале одредбе ове Одлуке се односе на право жртава на учешће у поступку, да се чује и њихов глас, да буду обавештене о свим релевантним информацијама, на помоћ приликом учешћа у поступку, затим право на заштиту и посебну заштиту у случају посебно рањивих жртава, и право на компензацију. Како су ове одредбе садржински веома сличне одредбама претходно анализираних докумената, нећемо их посебно наводити и образлагати. Ипак, значајно је поменути да је у пракси Европског суда за људска права често позивање на ову Одлуку онда када се као жртва јавља малолетно лице, и у том смислу је овај Суд заузео став да је постојање малолетства на страни жртве кривичног дела довољан основ за њено сврставање у "посебно рањиве жртве" према наведеној Одлуци.²¹

*Смернице Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета*²² такође предвиђају и поступање са децом коју треба саслушати као жртве или сведоке кривичних дела. Тако се предлаже да децу жртве саслушавају обучена стручна лица, и то у најповољнијој атмосфери и најпогоднијим условима, уз вођење рачуна о њиховом узрасту, зрелости и нивоу разумевања, као и евентуалним тешкоћама у комуникацији (смерница 64). Подстиче се аудио-визуелно снимање саслушања детета жртве (смерница 65). Број саслушања детета треба ограничити у што већој мери, дужину саслушања треба прилагодити узрасту детета и распону његове пажње (смерница 67), а када је потребно више од једног саслушања, пожељно је да се саслушања спроводе од стране истог лица (смерница 66). Препоручује се избегавање непосредног контакта, суочавања или интеракције између детета жртве и наводних починилаца, осим уколико дете то захтева (смерница 68), а деци треба омогућити да у поступку сведоче без присуства наводног починиоца (смерница 69). Затим су предвиђене неке смернице које се односе на веродостојност исказа детета, према којима мање формални приступ сведочењу детета, као што је, на пример, његово ослобађање дужности полагања заклетве, не треба да прејудицира неверодостојност његовог исказа (смерница 70), нити чињеница његовог узраста унапред да обележи његов исказ као неваљан или непоуздан (смерница 73). Судији треба оставити могућност да дозволи детету

---

²⁰ Council Framework Decision on the standing of victims in criminal proceedings, Council of Europe, 2001/220/JHA, 15 March 2001.

²¹ European Court of Human Rights, *Pupino Judgment of the Court (Grand Chamber)*, Case C-105/03, 16 June 2005, пар. 53.

²² Смернице о правосуђу по мери детета, Савет Европе, Комитет министара, усвојене 17. новембра 2010. године на 1.098. заседању заменика министара.

да не сведочи (смерница 72), а у случају узимања исказа од детета жртве треба настојати да се оно обави у објектима направљеним по мери детета и окружењу прилагођеном деци (смерница 74).

IV ЗАКЉУЧАК

Хуманистички оријентисана схватања друштва о потреби шире и интензивније заштите малолетних лица од вршења кривичних дела према њима, су довела до систематског уређења кривичноправне заштите малолетних лица у новијим кривичним законодавствима. Услед узајамног утицаја између националних и међународних легислативних активности, и на међународном нивоу долази до усвајања многобројних међународних стандарда који се односе на регулисање положаја малолетних лица онда када се јављају као жртве кривичних дела.

Међународни стандарди, који најчешће на обједињен начин регулишу положај и малолетних жртава и малолетних сведока,²³ се суштински могу поделити на кровне стандарде који се морају примењивати и када се малолетно лице јавља као жртва и када се јавља као сведок, и оне који се примењују онда када малолетно лице учествује у поступку као жртва, односно онда када се у поступку јавља као сведок.

Кровни стандарди који се морају примењивати и у односу на малолетне жртве и у односу на малолетне сведоке јесу: 1. поштовање права на достојанство, права на недискриминацију, најбољег интереса детета и права да се чује и његов глас, као четири основна принципа КПД; 2. специјализација органа надлежних у поступку и свих који током поступка на било који начин долазе у контакт са малолетним лицем, у смислу поседовања посебних знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица; 3. обазривост у поступању са малолетним лицем, које мора да буде "по мери детета", односно прилагођено његовом узрасту, зрелости и другим личним својствима и приликама у којима живи; 4. забрана мучења или било каквог нехуманог или окрутног поступања или кажњавања.

Основни стандарди примењиви у односу на малолетне жртве јесу: 1. право на приступ правосуђу; 2. право да у поступку, самостално или преко правног представника, изнесу своје мишљење и интересе о свим питањима која их се лично тичу; 3. право да буду информисани о свом праву на учешће у поступку као жртве, о осталим правима које оно повлачи, као и о току самог поступка и свим одлукама које се у њему доносе; 4. право на помоћ током поступка, која у односу на малолетна лица може, између осталог, да обухвати и

---

²³ Више о малолетним лицима као сведоцима кривичних дела: V. Randelović, *The status of juvenile witnesses in juvenile criminal legislation of Serbian and EU standards*, у: *Towards a better future, democracy, EU integration and criminal justice* (eds. G. Ilik, A., Stanojoska), vol. II, Faculty of Law - Kicevo, University "St. Kliment Ohridski" - Bitola, Bitola, 2019, 211-222.

стручну помоћ психолога и педагога; 5. право на мере заштите када постоји опасност по безбедност жртве или њене породице; 6. право на заштиту приватности; 7. право на репарацију због повреде настале учињеним кривичним делом.

Višnja Randelović*

INTERNATIONAL STANDARDS FOR REGULATION OF THE POSITION OF JUVENILE VICTIMS OF CRIMINAL OFFENCES

Summary

Humanistically oriented understandings of the society about the need for wider and more intensive protection of juveniles from committing criminal offences against them, have led to the systematic regulation of criminal law protection of juveniles in recent criminal legislations. Due to the mutual influence between national and international legislative activities, numerous international standards are adopted at the international level, which refer to the regulation of the position of juveniles when they appear as victims of criminal offences. The paper presents international acts, universal and regional (adopted within the European Union), whose goal is to standardize the position of juveniles when they appear as victims of criminal offences. When formulating international standards, there is a noticeable effort to reflect the understanding of the sensitivity of the personality of juveniles who are still in the phase of development and maturation, but also the fact that the juvenile has already experienced trauma by committing a criminal offence against him, which requires prudence in handling and specialized organs.

Key words: *juvenile, victim, criminal offence, international standards, specialization of organs, prudence in handling.*

---

* Assistant, Faculty of Law, University of Kragujevac.